

Жақсылықбаева Р.¹, Бекмаханбет И.²

¹филология ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: jak-rimma@mail.ru

²магистрант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: i.bekmakhanbet@brod.kz

**ЖУРНАЛИСТІҢ ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАРАЛЫҚ СИПАТЫ**

Мақалада авторлар журналистің жұмыс тәжірибесіндегі психологиялық даралық сипатына талдау жасай отырып, журналист мамандығын таңдауда қандай қасиеттерге назар аудару керектігіне басты көңіл аударады. Журналистің психологиялық қасиеттері мен өзгеше мақсат-міндеттерін барынша айқындауға тырысады.

Журналистика – ғылыми пән емес, бұл қоғам өмірінде маңызды рөл атқаратын, елде және әлемде не болып жатқанын үнемі хабардар ететін әлеуметтік құбылыс. Кез келген адам журналист материалына кейіпкер бола алады. Алайда, журналист болу үшін ой-өрісі жан-жақты, жаза білу, журналистік білім ғана емес, адамдармен қарым-қатынас жасай алатын қабілеті болуы қажет. Психологиялық мәдениеттің жоғары деңгейі журналистке өз қызметін дұрыс жүзеге асыруға, кедергілермен бетпе-бет келмеуге, өзінің қабілетін журналист ретінде барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Журналистік қызметтің материалдық өнімі шығармашылық даралықтың объективті мазмұны мен ішкі әлемін құрады. Мақалада журналист қызметінің ерекшеліктерін алдын ала қарастырмай тұрып, психологиялық сипатын көрсету мүмкін еместігін, сондай-ақ, журналистика заңдылықтарын, респондент пен журналист әрекетінің психологиялық ерекшеліктерін білуге, кәсіби тұрғыда ақпарат жасауға, ұйымдастыруға, басқару заңдылықтарынан хабардар болуға дәйекті фактілер арқылы пайымдар жасалады.

Ғылыми мақаланың мақсаты журналистикадағы психология иірімдерін көрсете отырып, екі ғылымның бір-бірімен тығыз байланыстылығын нақты дәлелдер арқылы дәйектеу болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін авторлар шетел және орыс зерттеушілер еңбектерін қарастыра отырып, қазақ журналистикасындағы психологиялық даралықтың өзіндік ерекшелігін пайымдайды.

Мақалада журналист қызметі барысында кездесетін түрлі психологиялық жайттардың шығармашылық сипатқа ие тұстарына нақты талдаулар жасалады. Журналистиканың психологиялық қызметіндегі теориялық негіздерге түйінді пікірлер мен тұщымды дәйектер келтіріледі.

Түйін сөздер: журналист, психология, аспектілер, ерекшелік, даралық.

Zhaxylykbayeva R.¹, Bekmakhanbet I.²

¹Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: jak-rimma@mail.ru

²Masters degree in journalism, Al-Farabi Kazakh national university, Kazakhtan, Almaty, e-mail: i.bekmakhanbet@brod.kz

Psychological individuality in the practical work of a journalist

In the article, the authors analyze the psychological characteristics of the journalist in the practice of work. In this regard, it is noted what qualities are necessary for the choice of the profession of a journalist. The journalist is similar to a psychologist, but the goals and objectives are different.

Journalism is not a scientific discipline, it is a social phenomenon that plays an important role in the life of society, constantly informs about what is happening in the country and the world. Anyone can become a hero of journalistic material. But in order to become a journalist, you need to have not only broad thoughts, good philological knowledge, but also the ability to write and communicate with people. A high level of psychological culture allows a journalist to carry out his activities correctly, not to

face obstacles, to exercise his abilities as a journalist with maximum efficiency. The material production of journalistic activity creates an objective content and inner world of creative individuality. It shows that the analysis of psychological qualities is impossible without a preliminary consideration of the peculiarities of the activities of a journalist. In addition, knowledge of the laws of journalism, the psychological characteristics of a journalist with an interviewer, as well as professional power, awareness, organization, knowledge of the laws of management ultimately determines the effectiveness and viability of journalistic activity.

The goal of a scientific article is to make sure that the two sciences are closely interrelated with each other using psychology in journalism. To achieve this goal, the authors consider the works of foreign and Russian researchers, are aware of the specifics of psychological individuality in Kazakh journalism.

The article analyzes the aspects of various psychological situations encountered in the process of the journalist's activities, which are creative. In the theoretical foundations of the psychological service of journalism provides key reviews and specific arguments.

Key words: journalist, psychology, aspects, uniqueness.

Жақсылықбаева Р.¹, Бекмаханбет И.²

¹кандидат филологических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: jak-rimma@mail.ru

²магистрант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: i.bekmakhanbet@brod.kz

Психологическая индивидуальность в журналистской практике

Авторы исследуют характер психологической индивидуальности в практической работе журналиста, обращают особое внимание на качества, которыми должен обладать будущий журналист и которые необходимо учитывать на стадии выбора профессии.

Журналистика – не научная дисциплина, это социальное явление, которое играет важную роль в жизни общества, постоянно информирует о том, что происходит в стране и мире. Любой человек может стать героем материала журналиста. Но для того, чтобы стать журналистом, необходимо иметь не только разностороннее мышление, умение писать, журналистское образование, но и умение общаться с людьми. Высокий уровень психологической культуры позволяет журналисту правильно осуществлять свою деятельность, не сталкиваясь с препятствиями, максимально эффективно работать журналистом. Материальная продукция журналистской деятельности создает объективное содержание и внутренний мир творческой индивидуальности. В статье дается представление о невозможности показать психологический характер, не рассматривая особенности деятельности журналиста, а также о закономерностях журналистики, психологических особенностях деятельности респондента и журналиста, о том, как профессионально ориентироваться, организовывать, быть в курсе законов управления.

Цель научной статьи заключается в желании авторов доказать взаимосвязанность психологии и журналистики. Были изучены труды зарубежных и российских авторов по данной тематике, а также сделан вывод о специфике психологической индивидуальности в казахской журналистике.

В научной статье также проанализированы различные психологические ситуации, возникающие в журналистской практике.

Ключевые слова: журналист, психология, гуманизм, аспекты, уникальность.

Кіріспе

Журналистика мен психология сынды екі ғылымның түйіскен жерінде қалыптасып отырғандықтан, ғылыми журналистика психологиясы деп аталады. Журналист сан алуан жандармен кездесіп, жұмыс істейді, түрлі әлеуметтік институттармен қарым-қатынаста болады. Осының бәрі журналист мамандығының жариялылығын, жан-жақтылығын білдіреді. «Кәсіби санаға» журналистің психологиялық мәдениетін жатқызуымызға болады. Басқа мамандықтарға қарағанда, журналистика – қоғамдық қызметтің аса күрделі түрі. Сон-

дықтан, журналистикада күрделілігі мен даралық сипатына орай жоғары талаптар қойылады.

Кезінде Л. Кинг «Как разговаривать с кем угодно, когда угодно и где угодно» атты еңбегінде: «Міне, отыз жеті жыл бойы менің адамдармен сұхбаттасуым – менің өмірлік тәжірибеме айналды», – деп жазады (Шостак М., 1998.С.17). Бұл бірсұхбат жанрының өзі үлкен психологиялық әлемге жетелейтіндігін аңғартып тұр.

Журналистің психологиялық мәдениетінің ең маңызды элементтерінің бірі: әдет, ұмтылыс (қызығушылық, шығармашылық мақсат), ерік-жігердің тұрақты стилі болып табылады. Эмоциялық саланың сипаты бойынша журналист

бірнеше түрге бөлінеді. Қазір әр журналист дене жарақатын алу немесе жұмыстан кету тәрізді кез келген қауіпке дайын болуы тиіс. Журналист тек саяси оқиғаларды ғана емес, сондай-ақ, қақтығыстардың салдарын да жариялауға дайын болуы қажет. әрбір журналистің психологиялық мәдениеті бірегей және ол басқалардан ерекшеленіп тұрады (Семенов В.Е. 1995. с.23).

Журналист өз қызметінде табысты болуы үшін жан-жақтылық, психологиялық, шығармашылық қабілетін толық пайдаланып, сондай-ақ, шыншыл, батыл қасиетімен де танылуы қажет. Журналист үшін мәселені терең ұғыну аса қажет. Онсыз журналистің жемісті еңбек істеуі мүмкін емес. Журналист түрлі жағдайға тап болады. Ол өзінің ұстамдылығымен, қиындықты жеңе білетін қайсарлығымен, бастама көтере білетін, тез арада шешім қабылдай алатын қасиеттерімен ерекшеленеді. Ол қай істе болмасын нәтижеге жетуге тырысуы керек (Бекниязов Т. 2004. 25 б).

Негізгі бөлім

Психологиялық тұрғыдан алғанда, журналистика мынадай қызметтерді атқарады: субъективті, талдамалық, диалогтық, технологиялық.

Бірінші қызметі әрбір адамның осы дүниетаным ерекшеліктері арқылы оқиға туралы өз түсінігі бар деп болжайды. Талдамалық қызметті таңдау үшін бірнеше көзқарасты көрсетуге мүмкіндік береді. Диалогтық қызмет интерактивтілік, пікір плюрализміне мүмкіндік береді. Технологиялық: жоғары кәсіби дайындық өз стилін білдіру үшін өз уақытын босатуға, дайын өнімді жылдам беруге мүмкіндік береді (Бухарцев Р., 1969. с.44).

Зерттеуші С. Романова «99 жаңа мамандық» кітабында журналистің қызметтік құрылымын береді. Кәсіби қызметтің табысты орындалуын қамтамасыз ететін сапаға мыналарды жатқызады:

- әдеби қабілеттер;
- Адамдармен қарым-қатынас және қарым-қатынас дағдылары;
- әңгімелесушіні тыңдау және есту қабілеті;
- Сауатты және нақты сұрақтар қою қабілеті;
- Жад дамуының жоғары деңгейі (әңгімелесуші баяндаған фактілерді есте сақтау қабілеті);
- Оқиғаларға тез бағдарлай білу, шешімді қолдана білу;
- Алынған ақпаратты қолжетімді тілде баяндай білу;
- Психологиялық және физикалық төзімділіктің жоғары деңгейі.

Журналистке қойылатын бірқатар талаптар: жаңалыққа бейімділік, білімнің фундаменталды базасы, тілдік қабілеттер, аналитикалық қабі-

леттер (басты анықтау қабілеті), болжау сипаты, транспрофессионализм (түрлі мамандықтарды байланыстыру қабілеті).

Журналистиканың психологиялық қызметі екі деңгейде жүзеге асырылады: **эксплициттік** (сыртқы), бұл журналистің мінез-құлқы, оның әрекеттері болып табылады. Және **имплицит** (ішкі), бұған темперамент ерекшеліктері, құндылықтары, дүниетанымы жатады. Қоршаған ортаға байқалмайды, бірақ шешуші мәнге ие (Рубинштейн С.Л., 1961. с.11).

Психология тұрғысынан журналистика келесі қызметтерді атқарады: субъективті, аналитикалық, диалогтық, технологиялық. Бірінші функция әрбір адамның дүниетаным ерекшеліктері арқылы оқиға туралы өз түсінігі бар деп болжайды. Аналитикалық функция таңдау үшін бірнеше көзқарасты көрсетуге мүмкіндік береді. Диалогтық функция барлығына – интерактивтілік, пікір плюрализмі болуға мүмкіндік беруі тиіс. Технологиялық: жоғары кәсіби дайындық өз стилін білдіру үшін өз уақытын босатуға, дайын өнімді жылдам беруге мүмкіндік береді.

Психологиялық тұрғыдан әсер ететін мәнерлі құралдар – бейне, дыбыс, сөз, түс, сурет. Ерекше қаріп, астын сызу, жарқын түс, есте қаларлық бейне ақпарат алушыны оған ерекше назар аударуға мәжбүрлейді. Бұл журналистік, сондай-ақ, журналистерге жіберілетін PR-материалдарға да қатысты. Егер журналист материалды оқи бастаса және онда өз ісінің маманы жазған мәтінді көрсе бірден тани алады, ол тиісінше журналистке де қатысты болады (Томсон П., 2000. с.5).

Медианың қазір қандай ақпаратқа аса мұқтаж екенін, қандай материалдар жиі жарияланатынын журналист әрдайым назарда ұстауы керек.

Журналистің негізгі психологиялық сипаттамалары:

- жоғары жылдамдық, ойлау жылдамдығы;
- жедел және іргелі жадының жоғары деңгейі;
- жоғары жұмыс қабілеттілігі;
- мамандық таңдаудың азаматтық және қоғамдық себептері;
- әлеуметтік жауапкершіліктің жоғары сезімі (Кузин В.И., 1997. с.71).

Журналистік қызмет жеке тұлғаның өзіндік кәсіби қасиеттерін дамытады: қарым-қатынас, тез жауап беру, жедел жағдайда жұмыс істеу, тапқырлық, бақылау, есте сақтау, прагматизм, бастамашылдық, журналистік қабілеттерде қызықты бастаудың болуы, серіктестерді қызықтыра алатын фактілерді қоршаған ортада анықтай білу. Жағдайды немесе адамды

хаттамалық бейнелеудің орнына журналистен өз әсерлерін талдау талап етіледі. Көптеген байланыстар, қарым-қатынас шеңберінің әртүрлілігі журналистің тәжірибесін молайтады.

Журналистің жан-жақты ойлауымен, стресске төзімділігімен, білімділігімен, тапқырлығымен, бейнелі, метафорикалық мәнерімен қатар, коммуникабельділік, сұхбаттасушыны өзіне тарта білу, сенім білдіру сияқты қасиеттері талап етіледі.

Бүгінгі журналиске қойылатын бірқатар талаптар: жаңалыққа бейімділік, білімнің негізгі базасы, тілдік қабілеттер, талдамалық қабілеттер (басты анықтау қабілеті), болжау сипаты, түрлі мамандықтарды байланыстыру (транспрофессионализм) қабілеті болып табылады.

Поляк психологі Ежи Мелибруда қарым-қатынас жасайтын үш қажетті сапаны атап өтеді: біріншісі – сөйлеушінің сенімділігі, екіншісі – оның хабарламасының түсініктілігі, үшіншісі – оның қаншалықты дұрыс түсінгеніне қатысты кері байланыстарды есепке алу (Уггу, J., 1990. р. 12).

Қарым-қатынастың психологиялық уәждемесін түсіне отырып, журналист қарым-қатынасты күшейте, жеңілдете және кедергі келтіретін факторлардың әрекетін барынша азайтуға қабілетті. Осы мақсатпен қарым-қатынас барысында ол байланыс ережелерін қолдана отырып, сценарийлерді дәйекті түрде береді (Беркли-Ален М., 1997).

К. Роджерс журналиске қарым-қатынас орнатуға көмектесетін бірқатар қасиеттерді немесе сипаттамаларды, психологиялық атмосфераны анықтады: 1. Интервьюер тарапынан респондентке деген қызығушылықты және оның жеке тұлға ретіндегі жағымды әсерін білдіретін жылулығы мен қайырымдылығы. 2. өз сезімін білдіруге мүмкіндік беру. 3. Қысымның кез келген түрінен немесе мәжбүрлеуден еркіндік (Плешаков Л., 2000).

Ойталқы

Журналист – баспасөз ісіндегі негізгі тұлға. Онсыз қандай баспасөз болса да талапқа сай дайындалып, халықтың рухани талғамын қанағаттандыра алмайтыны түсінікті. Сондықтан, ең алдымен журналист кәсіби тұрғыда толыққанды маман ретінде еңбек етіп, танылуы керек. Ол өз кәсібінің нағыз шебері болуы тиіс. Бұл үшін, әрине, білім-білік, жан-жақты ізденістер қажет. Және де журналистен талап етілетін тағы бір нәрсе – психологиялық шеберлік.

Журналистің психологиялық мәдениетінің ең маңызды элементтерінің бірі: оның әдеттері,

ұмтылысы (қызығушылығы, шығармашылық мақсаты немесе күш-жігері) болып табылады. Рефлексия – журналистің өз қызметінің заңдарын түсінуі. Эмоциялық саланың сипаты бойынша журналистер бірнеше түрге бөлінеді. Қазіргі таңда журналист дене жарақатын алу қаупі немесе жұмыстан кету қаупі болса да, ол өз мамандығында кездескен кез келген қауіп-қатерге дайын болуы тиіс. Журналист тек саяси оқиғаларды ғана емес, сондай-ақ терактілердің салдарын да жариялайды. Әрбір журналистің психологиялық мәдениеті өзінше ерекше болып табылады.

Журналист психологиясының негізгі міндеті – журналистің кәсіби мәдениет жүйесін қалыптастыру: кәсіби сана, сана, дүниетаным, ойлау.

Психологтар тыңдаудың үш деңгейін бөліп көрсетеді – жан-жақты, сыртқы ажыратумен тыңдау және алдын ала тыңдау. Бірақ журналист үшін сөйлеушінің ниеті мен сезімдеріне басымдық бере отырып, бірінші деңгейде тыңдау өте маңызды. Телеарна жүргізушілерін бақылай отырып, кейде біз олардың кейіпкеріне деген жоғары деңгейдегі қарым-қатынасын байқаймыз.

Журналистика практикасында тыңдаудың екі түрі байқалады – рефлексивті емес және рефлексивті (Stone, Ejjah Melville. 1921. р. 55). Кешенді емес тыңдау тыңдаудың техникасын меңгерудің бірінші кезеңі болып табылады, яғни сұхбаттасушының сөзіне араласпайды.

Мұқият үнсіздік. Сұхбат берушінің ойын бөлуге болмайды. Яғни, кейіпкердің өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік жасау (Аксельрод А., Хольги Д, 2000).

Журналистің танымдық іс-әрекетінде тұлғааралық қарым-қатынастар мен психикалық жағдайлардың әртүрлі жағдайларында өзін түсінудің маңызды компоненті болып табылады. Бұл ретте журналистің мінез-құлқының себептері, оның функционалдық міндеттері оларға өзін-өзі бекіту үшін арена ретінде емес, әртүрлі кәсіптегі, мәртебелері, жасы, жынысы, қызығушылықтары бар адамдармен өзара әрекеттестікте өзін-өзі жетілдіруге шақыру ретінде қабылдануға тиіс. әртүрлі адамдармен күнделікті қарым-қатынаста болу көп нәрсеге үйретеді, қарым-қатынас тиімділігін арттырады. Басқа адамдарды түсіну әлеуеті артады және басқа адамды қабылдау тәсілдері пысықталады, жағдайды бақылау деңгейі және оның нәтижесіне әсері артады.

Журналистің ең күшті мотиві – оның ниеті. Бұл жерде П. Томсон кеңесі орынды: егер қандай да бір адаммен байланыс орнатқыңыз келсе,

оның қажеттіліктерін қанағаттандыра алатынына көз жеткізіңіз. Мотивтерге негізделген негізгі психологиялық қажеттіліктер:

- Тұлғаның күші.
- өз маңыздылығы.
- Білімқұмарлық.
- Эмоциялық қауіпсіздік.
- Ризашылық.
- Референттік топ тарапынан мақұлдау
- Жасау мүмкіндігі.
- Жеке өмірге қол сұғылмаушылық
- Материалдық әл-ауқат.
- Жоғары өзін-өзі бағалау.
- өзін-өзі құрметтеу.
- Табыс

Психологтардың айтуынша, байланыс дегеніміз журналист пен аудиторияның психологиялық жағдайының ортақтығы немесе жалпылығы, бұл сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы өзара түсіністік. Ортақтық қандай жағдайда пайда болады? Ең алдымен бірлескен ой қызметінің негізінде, яғни сөйлеуші мен тыңдаушының ортақ мәселені шешулері керек, біртекті сұрақтарды талқылаулары керек, журналист тақырыпты толық түсінікті етіп жеткізсе. Тыңдаушылар оның ой желісінің дамуымен ілесіп отырады. Егер журналист бір нәрсе туралы айтып тұрса, тыңдаушылар басқа мәселе туралы ойлап отырса, онда өзара байланыс болмағаны (Nisbet, Matthew p.12. 2013).

Журналист кез келген жағдайда әңгімелесушінің психологиялық көңіл-күйін, оның мотивациясын, әңгімелесудің мақсаты туралы ескеруі керек. Мәселелерді тұжырымдауда журналистен аса ұқыптылық талап етіледі: жеке мүддесіне қол сұқпау, өмірінің интимдік жақтарын қозғамау, әңгімелесуші шектеу қойған мәселелерді көтермеу, оны дәрежі жауаптарға арандатпау, контекстуалды мәселелерді теріс пайдаланбау. Сұқбат беруші журналистің оның беделін түсіруді мақсат етпегеніне сеніммен қарауы керек. Мұндай сұқбатты этикалық деп санаған жөн, оның барысында журналист өзінің құзіретіне не кіретінін, жеке өміріне қол сұғылмайтынын біле отырып, арандатушы сұрақтар қоймайтынын, керісінше, қиын жағдайларда әңгімелесушіге көмектеседі, бақылау мәселелерін теріс пайдаланбайды, әңгімелесушіге сенімсіздік білдірмейді, оның ар-намысы мен қадір-қасиетін кемсітпейді (Huffman, James L., 2003).

«Журналистің кәсіби табысы мен мансабы оның ойлау динамикасымен, ой мен сезімнің өнімділігімен, күтпеген кәсіби жағдайларда

журналистің шығармашылық мақсаттылығымен анықталады».

Журналист шығармашылық тұлға ретінде дамудың үш деңгейінде – биопсихиялық, психикалық процестер мен тәжірибе деңгейінде және жүйе құрушы деңгейде өзінің сапасын көрсетеді. Бірінші деңгейде жүйе жүйесінің сезімталдығы байқалады, ол өткір әсерлі және эмоционалдық тұрғыдан көрініс табады, екіншісінде сезімталдық (эмпатия) пайда болады.

Журналист белгілі бір мінез-құлықтың тұрақты немесе кездейсоқ, біртектес немесе әртүрлі жағдайда екенін анықтауға тырысады; мінез-құлық түрін – достық, махаббат, агрессивті деп бөледі. Бұл ретте, бұл адамның қандай іс-әрекет түрін көрсететіндігіне назар аударады.

Журналист қашанда халықтың көз алдында. Оның жазған материалдары немесе эфирдегі сөзі ешқашан мақсатсыз болмайды. әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени-рухани мәселелер журналистер назарынан тыс қалмайды. Ол оқиғалардың нағыз ортасында жүреді. Фактілер мен құбылыстардың сырын ашады, халықты ақпаратпен қамтамасыз етеді. әлемдегі және мемлекеттегі жаңалықтардан хабардар етіп, тынбай еңбектенеді. Сондықтан да журналистер жер бетіндегі адамзат өмірінің бірден-бір жаршысы!

Қорытынды

Жақсы журналист – жақсы коммуникатор. Жақсы коммуникатор – жақсы психотерапевт. Журналист өзіне сенімді болмаса немесе ол өз мәселесіне алаңдаулы болса, сенімсіздік сезімін тудырады, нашар әсер етуден қорқады (мысалы, ақымақ немесе күлкілі көріну).

Шебер журналист рөлінде болатын қарым-қатынас шебері ішкі шиеленісті жеңуге, мінез-құлықты өзгертуге, ішкі ресурстарды ашуға, әдеттегі нәрселерге жаңаша қарауға қабілетті болады. Тыңдау үддесі жай ғана естуге қарағанда, әлдеқайда күрделі ойлау процесін білдіреді. Ол белгілі бір тәртіпті және әңгімелесушіге көңіл бөлуді талап етеді. Күнделікті қарым-қатынаста адамдардың көпшілігі қарым-қатынас бойынша серіктестікке шынайы қызығушылық таныта алмайды. Бізге серіктестен материалдық нәрсе (“беріңіз”, “көмектесіңіз”, “кеңес беріңіз”) қажет. Бірақ кәсіби әңгіме де риясыз емес. Сұқбаттасушының оны дұрыс түсінуі керек. Ол үшін дұрыс тыңдау керек (Tabeling, Petra, 2014).

Психологтар тыңдаудың үш деңгейін бөліп көрсетеді: жан-жақты, сыртқы ажырату-

мен тыңдау және алдын ала тыңдау. Бірақ журналист үшін сөйлеушінің ниеті мен сезімдерін түсіне отырып, бірінші деңгейде тыңдау өте қажет екенін айту керек. Теледидар жүргізушілерін бақылай отырып, біз кейде олардың сұхбаттастарына деген жоғары деңгейдегі қарым-қатынасын байқаймыз.

Журналистика тәжірибесінде тыңдаудың екі түрі байқалады: рефлексивті емес және рефлексивті. Кешенді емес тыңдау тыңдаудың техникасын меңгерудің бірінші кезеңі болып табылады, яғни, сұхбаттасушының сөзіне араласпайды, ойды үзуге болмайды. Сонымен қатар, тыңдау барысында оған қысқа позитивті репликаларды («Иә, Мен түсінемін») көрсете отырып, мүмкіндігінше толық сөйлеуге ықпал ету керек.

Кейде сұхбат алғалы отырған адамыңыз сөзге сараң болып, өзіңізге қажеттіні ала алмауыңыз мүмкін. Бұл жағдайда журналист өз шеберлігін көрсете отырып, түрлі айла-әрекет қолдану арқылы дегеніне жете алады. Осы ретте, мінезі алмастың жүзіндей Бауыржан Момышұлымен сұхбаттасқан психологиялық иірімге бай әзілхан Нұршайықовтың тапқырлығын ерекше атап өтуге болады. әзілхан Нұршайықовқа ғана тән шеберлік бүгінгі журналистер бойынан табылса екен деген пікірдеміз.

Журналист көп қырлы, жан-жақты мамандық иесі екені белгілі. Яғни, бұл әртүрлі мамандықтың ұштасқан, біріккен түрі десек те болады. Сол мамандықтардың ішінде оның психологиялық қабілетінің, қасиетінің болуы

өте маңызды. Яғни кез келген журналист түрлі жағдайлар мен оқиғаларға психологиялық тұрғыда дайын болуы тиіс. Журналист шығармашылық мамандық, ол кеңседе отырып немесе белгілі бір жерде қозғалмастан жұмыс істей алмайды. Яғни, оған үнемі адамдармен байланысқа түсуге тура келеді. Ал адамдармен жұмыс істеу бейімділігі психологқа ұқсайды, дегенмен олардың мақсаттары әр түрлі. Психолог адам жанын емдесе, журналист адам бойындағы қабілеттерін мен ерекшеліктерін ескере отырып сұхбат алуды көздейді.

Журналистика дамыған сайын журналистке қойылатын талаптар да жоғарылай береді. Яғни, бүгінгі таңда журналистерге қойылатын талаптар жаңа медианы меңгеріп, жаңа құралдармен жұмыс жасай білу екені белгілі. Дегенмен, ол журналистің адамдармен қарым-қатынас жасуын немесе психологиялық біліктілігін шектейді дегенді білдірмейді. Қай кезде де журналистің психологиялық қырының болуы өте маңызды болып қала бермек. Сондай-ақ, психологияның қарым-қатынас, байланыс саласы журналистикамен тығыз байланысты. Себебі бұл екі сала бір-бірімен тығыз байланысты.

Қорыта келе, журналистикадағы психология көп ретте әр журналистің ішкі интуиция мен сезімталдық қасиетімен ұштасатыны даусыз. Өйткені, сан алуан адамдар ортасынан ақпарат алып, сұхбаттасып, мәлімет жинау үшін жоғары зияткерлік қасиеттің де аса маңыздылығы көрінеді. Қызық та күрделі журналистиканы таңдауда психологиялық біліктіліктің маңызы өте зор.

Әдебиеттер

- Аксельрод А., Хольти Д. 201 способ победить в ситуациях трудного общения. – Екатеринбург, 2000.
- Бекниязов Т. Журналистің шығармашылық шеберлігі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 174 б.
- Белановский С. Методика и техника фокусированного интервью. – М., 1993. – С. 183.
- Беркли-Ален М. Забытое искусство слушать. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – С. 13.
- Блажное Е. Секреты общения // Журналист. 1994. № 10. – С. 48-49.
- Бухарцев Р. В фас и профиль // Журналист. 1969. № 7. – С. 6-10.
- Гаймакова Б.Д., Макарова С.К., Сенкевич М.П. Мастерство эфирного выступления: учебное пособие. – М., 1996. – С. 9-10.
- Кузин В.И. Психологическая культура журналиста. – СПб.: СПбГУ, 1997. – С. 11.
- Лазарева Э. Речь ведущего на телевидении. – Екатеринбург, 2000.
- Лазарева Э. Телерадиоречь как учебная дисциплина // Журналистское образование в XXI веке. – СПб., 2000. – С. 104-109.
- Плешаков Л. Интервью – начало всех начал // Профессия – журналист. 2000. № 10. Искусство разговаривать и получать информацию / Под ред. Б.И. Лозовского. – М., 1993.
- Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – М., 1961. – С. 180.
- Семенов В.Е. Искусство как межличностная коммуникация. – СПб., 1995. – С. 68.
- Томсон П. Секреты общения. – СПб., 2000. – С. 176.
- Шостак М. Журналист и его произведение. – М., 1998. – С. 50.
- Diderot, Denis. "Journalist". The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert: Collaborative Translations Project. Retrieved 1 April 2015.

- Huffman, James L. (2003). *A Yankee in Meiji Japan: The Crusading Journalist*.
 Langford, Eleanor (17 December 2018). "2018 was worst year for violence and abuse against journalists, report says". telegraph.co.uk. Telegraph Media Group Limited. Retrieved 7 January 2019.
 Lewis, Justin; Williams, Andrew; Franklin, Bob (6 February 2008). "A Compromised Fourth Estate". *Journalism Studies*.
 Nisbet, Matthew C. (March 2013). "Nature's Prophet: Bill McKibben as Journalist, Public Intellectual and Activist"
 Randall, David. (2000). *The Universal Journalist*
 Stone, Ejjiah Melville. (1921) *Fifty Years a Journalist*
 Tabeling, Petra (24 December 2014). "Petra Tabeling: In crisis areas, journalists are at risk in physical and psychological terms
 Talton, Jon (31 January 2018). "Occupational outlook: Where the big bucks are –and aren't". *The Seattle Times*. Retrieved 1 February 2018.
 Tunstall, Jeremy (2007). *The Media Were American: U.S. Mass Media in Decline*. Oxford: Oxford University Press
 Urry, J. (1990) *The Tourist Gaze* (Ch 4) (London: Sage).
 Woods, Donald. (1981). *Asking for Trouble: Autobiography of a Banned Journalist*
 "Iran, China drive prison tally to 14-year high". Committee to Protect Journalists. December 8, 2010. Retrieved November 18, 2011.

References

- Akselrod A., Holt D. 201 sposob pobedit v sit'yatsiiah trýdnogo obeniia. [201 ways to win in situations of difficult communication]. Ekaterinbýrg, 2000.
 Beknuzov T. Jýrnalistiń shyǵarmashylyq sheberligi: [Creative skills of a journalist]. Oqý quraly. –Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2004. -174 b.
 Belanovskii S. Metodika i tehnika fokýsirovannogo intervý. [Methods and techniques of focused interviews]. M., 1993. S. 183.
 Berklí-Alen M. Zabytoe iskýsstvo slýshat. [The forgotten art of listening]. – SPb.: Piter Press, 1997. S. 13.
 Blajnoe E. Sekrety obeniia. [Secrets of communication]. // Jýrnalist. 1994. № 10. S. 48-49.
 Býhartsev R. V fas i profil. [In FAS and profile] // Jýrnalist. 1969. № 7. S. 6-10.
 Diderot, Denis. "Journalist". *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert: Collaborative Translations Project*. Retrieved 1 April 2015.
 Gamakova B. D., Makarova S. K., Senkevich M. P. Masterstvo efirnogo vystýpleniia: [Mastery of air performance]. Ýchebnoe posobie. M., 1996. S. 9-10.
 Huffman, James L. (2003). *A Yankee in Meiji Japan: The Crusading Journalist*.
 Kýzin V. I. Psihologicheskaiia kýltýra jýrnalista. [Psychological culture of a journalist]. SPb.: SPbGÝ, 1997. S. 11.
 Langford, Eleanor (17 December 2018). "2018 was worst year for violence and abuse against journalists, report says". telegraph.co.uk. Telegraph Media Group Limited. Retrieved 7 January 2019.
 Lazareva E. Rech vedýego na televídenii. [Speech leading on television]. Ekaterinbýrg, 2000.
 Lazareva E. Teleradiorech kak ýchebnaia distsiplína // Jýrnaliststoe obrazovanie v XXI veke. [Teleradiology as an academic discipline // Journalistic education in the XXI century]. SPb., 2000. S. 104-109.
 Lewis, Justin; Williams, Andrew; Franklin, Bob (6 February 2008). "A Compromised Fourth Estate". *Journalism Studies*.
 Nisbet, Matthew C. (March 2013). "Nature's Prophet: Bill McKibben as Journalist, Public Intellectual and Activist"
 Pleshakov L. Intervý – nachalo vseh nachal. [Interview – the beginning of all beginnings]. // Professia – jýrnalist. 2000. № 10.
 Iskýsstvo razgovarivat i polýchat informatsii / Pod red. B. I. Lozovskogo. M., 1993.
 Randall, David. (2000). *The Universal Journalist*
 Rýbinshtein S. L. Printsipy i pýti razvitiia psihologii. [The principles and ways of development of psychology]. M., 1961. S. 180.
 Semenov V. E. Iskýsstvo kak mejlichnostnaia kommýnikatsiia. [Art as interpersonal communication]. SPb., 1995. S. 68.
 Shostak M. Jýrnalist i ego proizvedenie. [Journalist and his work]. M., 1998. S. 50.
 Stone, Ejjiah Melville. (1921) *Fifty Years a Journalist*
 Tabeling, Petra (24 December 2014). "Petra Tabeling: In crisis areas, journalists are at risk in physical and psychological terms
 Talton, Jon (31 January 2018). "Occupational outlook: Where the big bucks are – and aren't". *The Seattle Times*. Retrieved 1 February 2018.
 Tomson P. Sekrety obeniia. SPb., 2000. S. 176.
 Tunstall, Jeremy (2007). *The Media Were American: U.S. Mass Media in Decline*. Oxford: Oxford University Press
 Urry, J. (1990) *The Tourist Gaze* (Ch 4) (London: Sage).
 Woods, Donald. (1981). *Asking for Trouble: Autobiography of a Banned Journalist*
 "Iran, China drive prison tally to 14-year high". Committee to Protect Journalists. December 8, 2010. Retrieved November 18, 2011.